

Prehistorie en oudheid

bron 1

De Griekse filosoof Aristoteles (384 v. Chr.-322 v. Chr.) noemt in zijn boek *Retorica* vier verschillende staatsvormen:

De democratie (...) is een staatsvorm waarin men de ambten onder elkaar verdeelt bij loting, een oligarchie is een staatsvorm waar men hetzelfde doet op basis van het vermogen, in een aristocratie gebeurt dit overeenkomstig iemands opvoeding. En met 'opvoeding' bedoel ik een opvoeding die door de wettelijke traditie vastgelegd is. Inderdaad, in een aristocratisch bestel is de macht in handen van wie trouw gebleven is aan de wettelijke instellingen. Het kan niet anders dan dat zij als de elite beschouwd worden en daaraan ontleent deze staatsvorm zijn naam. De alleenheerschappij ten slotte is, zoals het woord het zegt, een staatsvorm waarin één persoon het centraal gezag uitoefent over allen. En van de alleenheerschappijen is een koningschap onderworpen aan een zekere wetmatigheid, terwijl de onbeperkte alleenheerschappij een tirannie is.

bron 2

De Grieks-Romeinse arts Galenus leeft van 129 tot 210 na Chr. Hij schrijft in één van zijn boeken over geneeskunst:

Ik schrijf dit noch voor de Germanen, noch voor andere wilde en barbaarse mensen maar voor Grieken en voor diegenen die weliswaar als barbaren zijn geboren maar de gewoonten van de Grieken nastreven.

De middeleeuwen

bron 3

Het onderstaande fragment is afkomstig uit een biografie over het leven van koning Alfred (849-899) van Engeland, omstreeks 893 geschreven door zijn vertrouweling bisschop Asser:

Koning Alfred gaf opdracht tot het bouwen van een ander klooster bij de oostelijke poort van Shaftesbury als een verblijfplaats voor nonnen. Als abdis¹⁾ stelde hij zijn eigen dochter Aethelgifu aan, een maagd die aan God was gewijd. In het klooster leefden veel andere voorname nonnen met haar; ze dienden er God door het kloosterleven. Alfred schonk aan dit klooster landgoederen en allerlei rijkdommen.

noot 1 abdis = hoofd van een vrouwenklooster

bron 4

Jacopo Doria, inwoner van de Italiaanse havenstad Genua, houdt in zijn annalen (jaarboeken) belangrijke gebeurtenissen uit zijn tijd bij. Dit werk is de oudste bron die melding maakt van de reis van de gebroeders Vivaldi. Andere middeleeuwse bronnen die over de reis vertellen, wisten ervan dankzij Doria's annalen. Over het jaar 1291 schrijft hij:

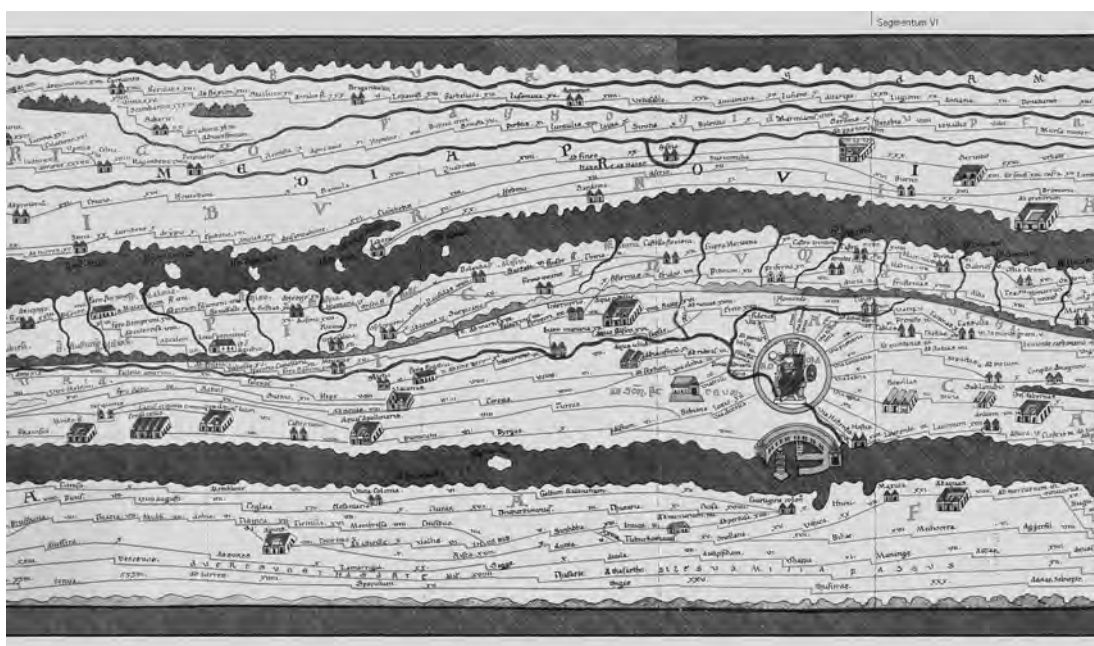
In hetzelfde jaar begonnen Theodisio Doria, Ugolino Vivaldi en diens broer samen met enige andere burgers van Genua aan de voorbereiding van een tocht die tot dan niemand anders had proberen te ondernemen. Ze rustten zo goed mogelijk twee schepen uit, laadden die vol met levensmiddelen, water en andere benodigdheden en stuurden ze in de maand mei in de richting van de Straat van Gibraltar, opdat ze over de oceaan naar Indië zouden varen om daar nuttige koopwaar vandaan te halen. Beide broers Vivaldi gingen persoonlijk mee, evenals twee franciscaner broeders. Iedereen die het zag of ervan hoorde, vond dit zeer opmerkelijk. Nadat ze de plek die Gozora (Kaap Chaunar in het zuiden van Marokko) wordt genoemd hadden gepasseerd, heeft men niets meer van hen vernomen. Moge God hen beschermen en hen veilig en ongedeerd thuis brengen.

Door de tijd heen

Bron 5, 6 en 7 zijn afbeeldingen van kaarten uit verschillende tijden en horen bij elkaar.

bron 5

Een klein deel van de *Tabula Peutingeriana*, een wegenkaart van het Romeinse imperium uit de derde eeuw. Het document, dat bijna zeven meter lang is, toont het netwerk van Romeinse hoofdwegen tot in Spanje, Engeland en Noord-Afrika met de stad Rome als middelpunt. Op de wegen is aangegeven hoever je in één dag kunt reizen

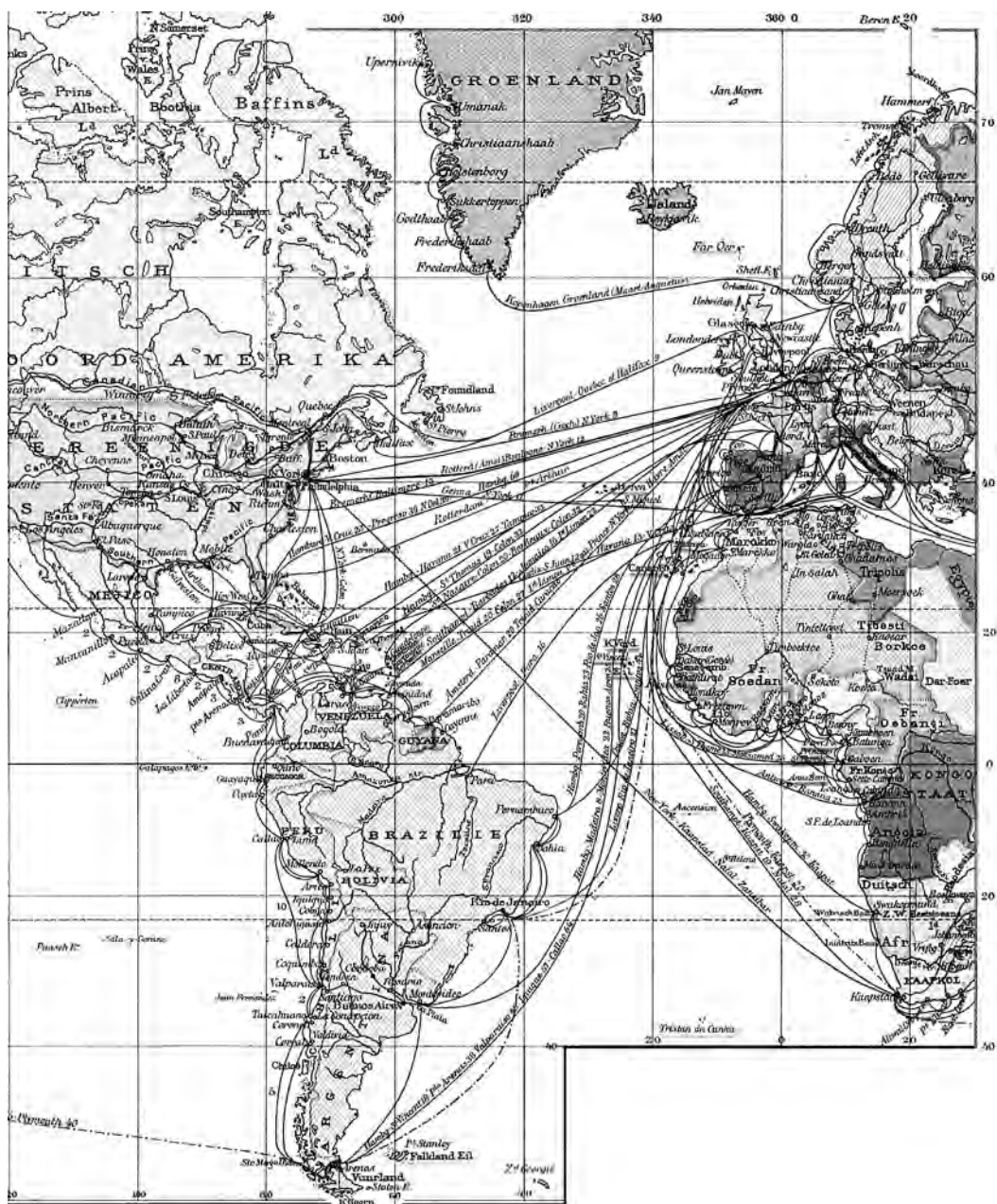
bron 6

Een wereldkaart uit 1507 van Martin Waldseemüller

bron 7

Kaart uit 1902 met de belangrijkste scheepvaartlijnen en spoorwegverbindingen

Vroegmoderne tijd

bron 8

Schilderij van J.J. Coeman uit 1665 van Pieter Cnoll met zijn vrouw Cornelia, hun dochters en hun Javaanse bedienden

Toelichting:

Pieter Cnoll was tussen 1663 en 1676 opperkoopman van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) in Batavia (Jakarta in het huidige Indonesië). Zijn vrouw Cornelia was de dochter van een VOC-koopman en een Japanse vrouw.

bron 9

Louis de Rouvroy, hertog De Saint-Simon (1675-1755), is een hoge edelman aan het hof (van de absolute vorst) koning Lodewijk XIV van Frankrijk. Hij houdt dagboeken bij van zijn belevenissen aan het hof in Versailles. Op grond van zijn dagboeken schrijft hij later zijn *Memoires*. Over het jaar 1692 schrijft hij:

Voordat de koning aan tafel ging, tussen zeven en tien uur, was er een toeloop van het hele hof in de staatsievertrekken van een van de salons aan het eind van de spiegelzaal. Eerst was er muziek en daarna stonden er in alle vertrekken tafels klaar voor alle soorten spelletjes. Een tafel voor lanskenet (een kaartspel), een biljart, kortom, iedereen kon vrijelijk een partijtje spelen met wie hij maar wilde en kon meer tafels laten komen als ze allemaal bezet waren.

Achter de biljartzaal was een vertrek waar verfrissingen stonden opgediend, overal was volop licht.

Toen deze gewoonte nog nieuw was, verscheen de koning zelf ook nog aan de speeltafels. Maar hij liet zichzelf allang niet meer zien, hoewel hij wenste dat de rest van het hof trouw verscheen. Iedereen stroomde toe om hem te behagen.

Hijzelf liet zich 's avonds bij Madame de Maintenon (zijn tweede vrouw) door de verschillende ministers, de een na de ander, verslag van zaken uitbrengen.

Moderne tijd

bron 10

George Fitzhugh (1806-1881) is plantage-eigenaar in het zuiden van de Verenigde Staten. In zijn boek *Cannibals All!* uit 1857 schrijft hij:

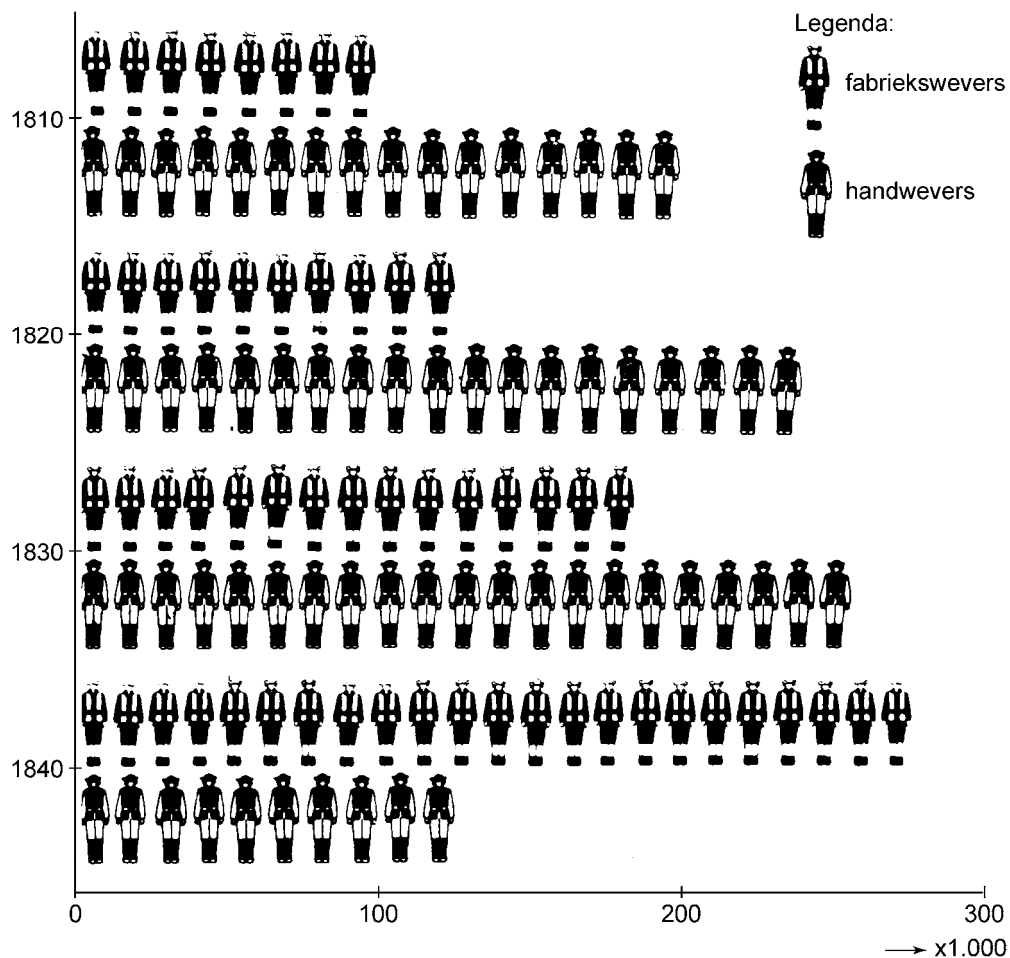
De neger-slaven van het Zuiden zijn de gelukkigste en in zekere zin de vrijste mensen van de wereld. De kinderen en de oude mensen en zwakken werken in het geheel niet en toch wordt voor hen voorzien in al de gemakken en noden van het leven. Ze genieten vrijheid, omdat ze noch door zorgen noch door arbeid worden onderdrukt. De vrouwen doen weinig zwaar werk en worden door hun meesters beschermd tegen het despotisme van hun mannen.

De negermannen en flinke jongens werken gemiddeld, bij goed weer, niet meer dan negen uur per dag. Wat ze over hebben aan tijd wordt doorgebracht in volmaakte zorgeloosheid. Bovendien hebben zij hun zondagen en vakanties.

Wij weten niet of de *vrije* arbeiders ooit slapen. Zij zijn dwazen als ze het doen; want terwijl ze slapen bedenkt de slimme en waakzame kapitalist middelen om hen te vangen en te exploiteren. De vrije arbeider moet werken of verhongeren. Hij is meer slaaf dan de neger, want hij werkt langer en harder voor minder loon dan de slaaf en heeft geen vakantie, want de zorgen des levens beginnen voor hem als de arbeid eindigt. Hij heeft geen vrijheid en geen enkel recht.

bron 11

Beeldgrafiek van het aantal hand- en fabriekswevers in de katoenindustrie in Groot-Brittannië, 1810-1840 (in duizendtallen)

bron 12

Een Nederlands affiche gemaakt tijdens de Eerste Wereldoorlog, 1914-1918

Vertaling tekst in de prent:

Landbouwers, gij alleen kunt de hongersnood buiten de grenzen houden. Levert uw koren aan de regering.

Toelichting:

Nederland was neutraal tijdens de Eerste Wereldoorlog.

bron 13

Een foto van een werkzoekende man in Deventer, omstreeks 1935

Tekst op het bord:

"Wie helpt mij aan werk, onverschillig wat. Ik ben bekend met banketbakken, en ben een beschaafd en goed verkoper. Gerards, Binnenweg, Twello."

bron 14

Op 6 juli 1934 verschijnt in het *Pariser Tageblatt* een artikel van de Oostenrijkse schrijver Joseph Roth. De titel is: "Het Derde Rijk, filiaal van de hel op aarde". Het artikel beschrijft de nationaalsocialistische heerschappij in Duitsland:

Sinds zeventien maanden zijn wij eraan gewend geraakt dat er in Duitsland meer bloed wordt vergoten dan de kranten drukinkt hebben om hierover te berichten. Het is waarschijnlijk dat de baas van de Duitse drukinkt, minister Goebbels, meer lijken op zijn geweten heeft dan hij journalisten tot zijn beschikking heeft, met het doel het grootste gedeelte van de doden dood te zwijgen. Want men weet dat de taak van de Duitse pers er in bestaat niet de feiten openbaar te maken maar ze te verheimelijken; en niet alleen leugens te verspreiden maar ze te suggereren. Nog nimmer sinds er op deze aarde wordt gelogen, heeft een leugenaar zoveel sterke luidsprekers tot zijn beschikking gehad. Maar ook nog nimmer werd het deel der wereld, dat nog niet in de nacht der dictaturen is verzonken, dermate verblind door de rode hellegloed van de leugen, versuft en verdoofd door het gebrul van de leugen als heden.

bron 15

In 1940 richt de Duitse bezetter de Winterhulp op, die geld inzamelt onder de Nederlandse bevolking. Artikel 2 van de statuten van de Winterhulp luidt:

Het is de taak der Stichting om de in het bezette Nederlandse gebied levende behoeftige Nederlandse staatsburgers zonder aanzien des persoons hulp en ondersteuning te verschaffen.

bron 16

Een prent van Leo Jordaan, getekend tijdens de Duitse bezetting van Nederland, met als titel: *Een les in weldadigheid*

Tekst in de prent:

Op de auto's staat: "naar Duitsland".

Op de zakken staat: "thee, koffie, suiker, tabak, textiel, kleding, grondstoffen, voedsel, goud".

Op de collectebus staat: "Winterhulp".

bron 17

In *de Volkskrant* van 24 december 2004 vertelt mevrouw J. van Otterloo over haar jeugd in Rotterdam in de jaren vijftig van de twintigste eeuw:

Dansles was zondig. Daar ging ik eerst niet heen en later heel stiekem. Ik mocht niet naar de bioscoop. Mijn ouders bewaakten me. Soms brachten jongens mij 's avonds naar huis. Mijn vader gooide dan een emmer water uit het raam. Ik kwam eens met een schoolvriendje thuis. Mijn moeder stond met de jas aan om naar de groenteman te gaan. Die deed ze weer uit want we konden natuurlijk niet alleen in huis zijn. Na de christelijke lagere school ging ik naar de christelijke MMS (middelbare meisjesschool, vergelijkbaar met de havo). Mijn moeder had besloten dat dit leuk voor me was. Ik zou dan later, als ik trouwde, overal over mee kunnen praten. Als leerling van de MMS, en zelfs toen ik daarna op de Gereformeerde Kweekschool zat, moest ik 's avonds om tien uur thuis zijn. Kwam ik te laat dan volgde een week huisarrest.